

Ivan Krasko – Nox et solitudo; Verše

Čo píšeš, nech je jasné slnečný sťa lúč,
veselé jako chasník pri tanci;

nech leje balzam v srdce boľavé
a v chorú dušu úľavu a mier...

Ivan Krasko

TATRAN 1975

NOX ET SOLITUDO

Solitudo

Ó, bože úbohých a ponížených,
modlitbu moju milosrdne prijmi!
Ty veľký, pretože si bohom malých,
u nôh, ó, uzri svojho najmenšieho,
jak beznádejne predkladá ti,
jak beznádejne vykladá ti
nezmernú veľkosť úbohosti svojej.
Bez zásluh leží v prachu nízkej zeme,
hľa, nepatrnosť biedna medzi všetkým tvorstvom
Holúbka nezložila na tvoj oltár,
olejom nemazala rany uhnetených,
a nikdy nezvonila slávne Resurrexit!
Ó, bože úbohých a ponížených,
kým príde veľké mlčanie,
kým príde veľké mlčanie –
modlitbu moju smutnú milosrdne prijmi!

Moje piesne

Ach, všednosť v dušu, jako mlha šedá
v dolinu, mĺkvo, jednotvárne sedá.
Tú všednosť-mlhu niekdy vyhnať chce sa,
by vidieť bolo horu, šíru zeleň lesa
a modro neba, belosť diaľnej viesky
i striebro riavy, jako hádže blesky
v dolinu, vzkvetlú tisícerym kvetom,
motýľa na nej s krivolakým letom
a topoľ štíhly, jako vozvých pne sa,
jak siahať chcel by hore na nebesá,
by vidieť bolo divú ružu na strmine
a božie muky dole v cintoríne...

- - -

Tú všednosť-mlhu niekdy vyhnať chce sa.

Balada

Keď na deň zvonití mali, vyšli sme,
za prítmnia, za šera,
verili, že snád' k večeru
vráti sa dôvera.

A celý, celý deň sme sami šli,
v dôvere, bez oddychu,
dúfali, že snád' unavení
skrotíme krutú pýchu...

A večerom dvá spolu došli sme,
bez viery, nesvojskí –
a jedno srdce skučalo
po psovsky, po psovsky...

Balada o jednej milej

Dnes ešte, zdá sa, kráča vedľa mňa
ulicou zvlhlou hmlami dňa –
nevinná, s bájom bohyně,
jak chodievala popri mne.

Dnes ešte vidím bielu tvár
i vlasov zlatú svätožiar,
jak chodievala popri mne
kol zmíklej, vetchej svätyne.

A predsa dnes už blúdim sám
ulicou, kde ten zmíklý chrám,
čo opustili kresťania,
by hriešny robil pokánia...

Romaneto

Podivné túhy v duši prehovorila,
keď rudé slnko mizne za pohoria...
V svätyňu chcel bych vtedy na kolená,
čo na mňa niekde čaká tichá, opustená
v sinavých horách, pred'aleko kdesi,
strnule hľadiac v širošiere lesy...
V tú svätyňu tak tichú, tichú, tichú,
kde pod klenbami dosiaľ echo zneje
chorálov zúfania i čiernej beznádeje,
kde ešte posiaľ sem-tam nemo blúdi
pokánie horké padlých, biednych ľudí,
kde suchých kvetov vôňu napájaný
oltárik preblahoslavenej Panny
horúcich dievčích vzdychov plný
výčitkou hriešne prse zvlní,
kde z kríža Kristus v šero zahalený
pozerá s láskou, jako rudo horia
u nôh mu v lampe slzy – Magdalény
- - -
Červené slnko zmizlo za pohoria...

Plachý akord (Sl. Ľ. L.)

Za búrnej, tmavej noci
ja blúdil sám a sám,
závidel ronenie síz
tým čiernym nebesám.

Bez cieľa šiel som vo svet
a hľadal úľavu:
papršlek do tmy srdca,
liek v hlavu boľavú.

Ach, niekde vedľa cesty,
u starých božích múk,
našiel som zúfajúcich
pár chladných, mokrých rúk...

Snád' skutočnosť to bola,
a možno púhy sen:
zabudli ruky na mňa,
keď svitol biely deň...

Len pocit ostal temný,
kýs' bôľu odtienok,
akordom plachým hučí
z hasnúcich spomienok.

Chladný dáždik...

Chladný dáždik prší, prší.
Po doline, po návrší
zsiabla jeseň žltosť znáša,
rozosiava ju z pôl rubáša.

Mojím lícom slza padá –
srdce východ bôľu hľadá;
znášala ho, hej, tá ruka,
preplnila, srdce puká...

Už je pozde...

Už je pozde, nepamätáš - !
nad horami vrcholí
veľký mesiac, nemý, bledý,
obličaj sťa mŕtvoly;

riedke mráčky tiahnu nebom,
kryjú mesiac závoji;
tiene blúdia siným poľom,
pokoj čuší po chvoji;

niekde v diaľke hlásnik trúbi
pozdňú nočnú hodinu,
ozveny sa duté vlnia,
až kdes' v tichu vyhynú...

zrovna, zrovnaj ako vtedy!
... mesiac padá za hory -
a ty nejdeš dokončiť tie
započaté hovory - -
- - -

Už je pozde, nepamätáš - !

Aminke

Môj život, to je šíra, sivá mútna kaluž
vo stíne dávno zašlého už lesa;
v jej strede – spomienka na teba –
ľalia vodná hlávku kloní, chvie sa.

Tiež zdá sa, život môj je pustou, čiernou nocou,
pretemnou, hluchou, tmavou nahlboko,
len niekedy malou iskrou hviezdy
v spomienke zaplá tvoje detské oko.

Zas' mniem, že život ten je rozpáleným čelom,
pod ktorým mozog treští od horúčky,
na ňom však s útrpnosťou chvejú
sa chladné, drahé, malé tvoje rúčky.

To dravé kúzlo časov zašlých...

To dravé kúzlo časov zašlých
zas v moju trdnú cestu zlietlo,
snov márných, márných roje vábi,
sťa lyšajov by večer svetlo.

Dávneho jara nežnej slohy
akordom tklo sa nyvej hrudi,
ozveny známej, sladko-bôľnej
však v duši zhorklej nezobudí.

Ach, tejto duše pieseň žhavú
vliať chcel bych tak rád v srdce jedno,
by zacítilo: jak to páli,
že bolo raz tak biedno, biedno...

že rudé stopy starej rany
dnes nič už, nič už nezhladí,
že už sa pozde takým múdrym
modrými liečiť pohľady...

Prší, prší...

Prší, prší jednotvárne...
Jak to líce zeme starne,
vädne, bledne mladou ženou,
oklamanou, opustenou!

Prší, prší, neprestáva...
Trudnou myslou plná hlava
v chladné dlane kloní čelo –
tak by sa jej plakať chcelo..!

Prší, prší neustále...
kebych mohol v hmlisté diale,
tam na jednom mokrom hrobe
zaplakal bych vo žalobe...

Prší, prší... Až prestane,
mrazom skvitnú pusté stráne:
nič si, nič nevyberiete – –
Tak je smutno, clivo v svete!

Hľa, luna bledá...

Hľa luna bledá
tíško si sedá
za čiernu horu zvečera:
dnes ako vloni.
Vrba sa kloní
a v tichu vodu pozerá.

Ja stojím stípom
vo stíne dlhom
osamelého topoľa.
Dnes – ako vloni –
v ušiach mi zvoní
škrek žiab tam niekde od poľa.

Pri pustej ceste
belie sa ešte
pomedzi stromy starý dom.
Dnes ako vloni,
či ešte kloní
hlavičku smutne pani v ňom?...

Na cimiteri

V doline sa mlha plazí,
plazí šedým závojom,
prestiera sa jako smútok
duše pokojom.

Spoza mlhy ktos' ma zovie,
zovie dávnom po mene – –
To snád' zvuky opozdené
v ducha ozvene...?

Zo smútiacich starých smrekov
šumí po mne bôľny hlas, -
Zúfajúce kvilby duše,
budíte sa zas...?

Nie! To zdola na mňa volá,
volá čísi úpny ston,
bych ho hrabal z čiernej zeme,
hrabal, hrabal von...

Na nový rok (Sl. A. M.)

Je šedé nebo, zdá sa smútiť
sťa oko s nevyplakanými žiaľmi..
Ja sám som, dumám, dumám
a vietor tiahlo spieva žalmy.

- - -

Hľa, lístok nečakaný nikdy. Drahý
mi býval kedys'. Známe ťahy
vpísané dodnes niekde v mojej hrudi.
Atrament ešte čerstvý, rudý,
hoc dávno schne i mal čas vyšedivieť,
a rúčka pisateľky malá, chladná, biela
mi posiaľ ešte z mysle nevymrela...
A predsa prešli roky, roky,
čo život nepokojný, búrnotoký
vzal v prúd ma, ženie ďalej, ďalej,
že nedohliadnuť rúčky bielej malej...
Dnes zdá sa, že tá ruka drahá
po rokoch zrovna na dušu mi čiaha,
no pocit budí, sťa keď vločky sňahu
by dopadli na hrud' holú, nahú...

- - -

A šedé nebo zaplakať chce žiaľmi...
Ja sám som, dumám. Vietor spieva žalmy...

Pieseň

Čnie clivo smútok lesov v tvrdosť večera
a v údolinu hmla už spadla.
Ó, tvoje oko niekam pozerá
a duša jak by denne kleslá plakala.

V nehybné vody vrba sklonená
začína znovu dávny, ťažký sen.
Ó, chybí niekto v čiesi ramená
a nieto miesta, niet tam trošky miesta preň!

V šedivej nálade sa dlho, dlho večerí,
havrany tvrdo v hniezdach pospali.
Významné mlčanie, hľa, padá na pery...
Ó múdri dávno, dávno dúfať prestali!

Pieseň

Tak tíško dvíha mesiac biele čelo
nad vrcholami hôrných balvanov!
Hlava mi hučí myslou nezvanou
a zlostne, zlostne by sa usmiať chcelo!

Ó, hlava hučí myslou nezvanou
a ťažko, ťažko vonia rezeda...
... V záhrade známej iný usedá
a veľký mesiac svieti z balvanov.

Tak ťažko rezeda, viem, ťažko vonia
a zmysly mámi v sladkej únave...
Ó, dôjde niekto nocou po tráve,
bo zlostné mysle zvonja hlavou, zvonja!

- - -

Zaiste dôjde, avšak smutný, váhava,
za noci mesačnej a rosou po tráve...

Balada

Hoc pršalo dnes od samého rana,
preds' niekto vzdychajúc šiel hore dolinou.
(Ja viem to najlepšie, ja iste.)
Šiel váhavo a naspäť často uprel oči,
znavené oči, smutné a hmlisté.

A ľahostajnosť chcel si luhať, chcel
– ten rytier trúčhlej podoby – i sebe,
preds' náhle päste zdvihol zlostne
na nebo sivé, na sivé nebe.

Och, nútil oheň, och, oheň a síru –
na hlavu čiusi – úbohú a sirú –
no nechal kliatby jaksi zrazu, vpoly
a zašiel umlčaný po blativom poli,
len občas uškrnul sa tomu, čo ho najviac bolí.

Stará romanca

Bola jedna mladá pani
za horami, za dolami;
chcela zhriať si skrehlé údy,
ale vatra – popol samý.

Bol i jeden mladý chlapec
za horami, za dolami;
rozložil jej vatru žiarnu
srdca svojho triesočkami.

Ohník hreje, ale pani:
„Mrazy štípu, mrazy kúšu!“
„Zhrej sa, pani,“ chlapec vraví,
„priložím aj svoju dušu.“

Zohrialala sa mladá pani.
Za dolami, za horami
starý handlé mladej panej
platí popol toliarami.

Balada

Jak rudý, obľoboký koráb slnko plálo
v krvavých vodách, v ktoré potápať sa zdalo,
tam na západe, práve nad poľanou.
Bárs nehybné, preds' každou sveta stranou
krv striekalo z vín vzdmutých zmeravene.
Krv strieklo na stádo, čo pastier domov ženie,
a pod horami roľá pooraná
sa zdala: matky zeme otvorená rana...
Keď potom zazvonili slabé „Anjel Pána“,
už v údoline dvaja zamyslene stáli,
a vedľa božie muky tíško krvácali...

Srdce moje

Srdce moje, bludné srdce,
odcudzené vlastnej hrudi,
kam sa ženieš, kam sa náhliš,
čo ťa vábi, čo ťa lúdi?

Vodievam ťa šírym poľom
po kvetnastej lúke, nive,
i po háji plnom stínu
učičíkať túhy divé.

Hľa, tu v poli plno kvetov,
každý vysmiate má líce,
a tam v háji breza, dubec
dá ti piesní na tisíce.

V olšinách zas potok hudie
tichú, snivú melódiu,
hravé vlnky prepletavo
z lúčov slnka vence vijú:

Nechceš počuť, nechceš vidieť,
odcudzené vlastnej hrudi:
len sa ženieš, len ženieš,
kam ťa čierne oko lúdi...

Šesť hodín je...

Šesť hodín je, odzvonili,
domov delník pospiecha –
Čaká naňho niekto milý,
poosvieži schablé sily,
po klopote útecha.

Len ja sám som, opustený,
na mňa nikto nečaká,
iba smutné štyri steny
– na jednej z nich zavesený
Kríž je syna človeka...

Topole

Hej, topole, tie topole vysoké!
Okolo nich šíre pole – –
Čnejú k nebu veľké, čierne
– zrovnaj ako čiesi bôle –
topole.

Hej, topole, tie topole bez lístia!
Duch jak čísi špatnej vôle
hrdo stoja ošarpané,
v mraze, vetre nahé, holé
topole.

Hej, topole, tie topole bez žitia!
Nemo stoja v úzkom kole
– príznaky sťa z nirvány by –
pozerajú v prázdno dole
topole.

Hej, tie hrdé, vysočizné topole!
Ako vzhľad ich duch môj mizne...
Hore...? Dolu...? Do nirvány...?
– Ako havran ošarpaný
do noci...

Quia pulvis sum (Luk. XVIII.)

K Jerichu i dnes vedie sivá cesta,
čo chodil's po nej niekedy, syn
ty prvý, veľký Máriin.

Je prašná, zrovna ako vtedy bola,
keď viedol's po nej zástupy
bedárov, colných, zavržených,
a žien tiež hodných potupy.

I slnko páli na nej ešte žhavo
– jak vtedy dávno pútnika,
čo ženie kyjom olivovým
ku mestu svojho oslíka.

Okolo i dnes rastú divé fíky
a bodľač taktiež storaká,
len pod tým fíkom nakloneným
iného zrel bys' žobráka:

keby si dnes tak išiel po tej ceste!
– Tam sedí s dušou ubitou,
ku fíku biedne pričupený,
a plače... synu Dávidovi!

Vesper dominicae

Tam niekde v dialke
v čiernych horách
dedinka biela
túli sa k zemi
pokojná, tichá.
V nej starodávne
vážneho vzhládu
si domy čušia.
Z tých v jednom iste
ustarostená
matička moja
samotná sedí
pri starom stole.
Kostnatou rukou
podpiera čelo
vráskami zryté
– starosti tiene
vždy sedia na ňom:
tak som ho vídal
od mala svojho – –
Tranoscius má
pootvorený
– mosadzné sponky,
hladené hmatom
pradedov ešte,
matno sa lissú
v prípozdnom svetle – –
Posledný na list
díva sa, díva,
– tam ťažkou rukou:
„Pán bůh požehnal
nám syna, kterýž...” –
až dobre oči
slzami skropia
zažltlé listy...
Však stará kniha,
čo rozplakal,
matičku moju
utíši zase:
už spieva mäkkým,
tenušským hlasom:
„Den nedělní se
skonáva, chválme...”
– – A súmrak padá
vždy väčší, hustší
v izbietku malú –
– – A pokoj sadne
pomaly, tíško
na sivú hlavu
matičky mojej – –

Poznanie (K bohu)

Snáď bol som otrávenej dýky hrotom,
čo v čisté, teplé srdce devy
sa vpichnul smrtonosným bodom;
snáď slinou, zverské hnevy
čo plujú rodnej matke v starú tvár;
snáď činom, prznenie čo chystá
v chrám pána biely na oltár;
snáď bičom, svätý chrbát Krista
čo zoral šľahu síňavami;
snáď ohňom, jehož rudé plamy
spálili chudé telo svätca;
snáď obsahom bol zvonivým som mešca,
čo platí zradu veľkej svätej veci;
snáď šibenicou, na nejž héros visí,
slobodu ktorý bránil miliónov;
snáď povôdcom bol preťažkých som stonov,
čo tyran núti biednym z siných úst:
to všetko možné; avšak bielej rízy
mňa odev – plášťik nevedomia kryl,
o veľkých činoch mozog pritom snil – –
Dnes pútnikom som scela inej dráhy,
len nehľad' na ňu, pane, nehľad' –
ja oddnes kráčať musím po nej nahý...

Jehovah

Ó, hrozný Jehovah! Ty bez milosrdenstva,
čo pomstou stíhaš mnohé pokolenia,
čo vyhladil Si v suchej púšti semä
načuchlé puchom cudzích mravov:
ja pravicu Ti trestajúcu vzývam,
na vlastné plemä Tvoju volám pomstu!!
Nech trvalým mu stonom penia ústa;
nech otrokárom nesie požehnanie
modlitba jeho chorej, plochej hrudi;
nech potom jeho cudzie moknú role;
švihárom zrezaný chrbát mu
nech doživotne hnusné nosí bremä;
zbabelá ruka jeho večne
nech prosí o chlieb z vlastnej práce;
nech vodstvo riek mu zhorkne na blen žravý
a skyva stuhne na žulový kameň;
nech starcovia mu nepoznajú úcty
a kliatbou nech sú zaťažené deti;
vytrhni lásku zo srdc jeho žien
a naplň mu ich nenávisťou zlostnou;
nech matka žiadna pevca nezrodí mu,
čo slzy krvi stieral by u z líc:
nech opusteným zmiera vedľa cesty
a v sirý hrob nech okovy mu zvonja;
nech šibeň miesto kríža zdobí jeho cmiter
a pamäť jeho nech je hanobená večne:
nechce-li vedieť, že sa pripozdieva,
že z chmúrnej túrni poplašný zvon hučí –
– – –
Ó, hrozný Jehovah! Ty bez milosrdenstva,
ja pravicu Ti trestajúcu vzývam,
na vlastné plemä Tvoju prosím pomstu!!

Zmráka sa...

Zmráka sa, stmieva sa, k noci sa chýli.

- - -

Od hory, od lesa tak plače, kvíli...!
Výčitky neznámych duše sa chytia.
... Vyplniť nádeje nebolo sily –
zapadli, zapadli vo zhone žitia...

Oblaky nízko sú, tak letia, letia...!
Žaluje zúfale žaloby márne
ktos' príliš úbohý z širého sveta,
že veril, že čakal, že starne, starne...

Zmráka sa, stmieva sa. Zhora i zdola
havrany veslujú do noci spešne...
ktos' príliš úbohý o pomoc volá,
do tvári hádže nám spomienky hriešne...

- - -

Zmráka sa, pôjdeme... Noc je už spolu.

VERŠE

Duša? –
Tu prečítaj, drahá, v mojej duši,
sem prilož úško, zvieš, jak búši,
čím horí srdce. Tu je odpoveď.
Jak hriešny kresťan idem k tebe na spoveď.

Ó, duša moja...

Ó, duša moja, ty si z čiernej noci pila,
ja divný hudec hral som u zamknutých dvier.
Tma, jako v krypte žltým lebkám z očných dier,
tak mohutná sa z mojich hluchých husiel vila.

Ač svetlom fosforným, jak stuchlým od kostier,
ty časom zelenavo si si posvietila,
keď struna dráždivými tóny ďalej vyla,
sťa kňažka pri obradoch dávno zašlých vier:

preds' denne klesala si slabá, unavená
pred záhadnými božstvy biele na kolená –
a nezjavili tajnosť skrytú v krv a chlieb.

Ó, struna nekludnými tóny ďalej hrala,
ty za svetlom si zašlým prudko zaplakala,
sťa hriešna pri modlení dievčích modlitieb...

Je márna prosba...

Celú noc neusína.
Celú noc narieka
bolestou človeka
strápená Meluzína.

Ani moc, ani sila!
Spôsobom barbara
srdce si otvára,
prahy im zarosila...

Oči si vyplakala,
na zem sa šmárala,
zúfale tárala: –
zostali ako skala.

Naposled zabúšila
tenkými prstami:
krv tiekla prsami –
rána sa nedožila...

Och, čo sa naprosila!

Pieseň

Zrála, plála rudá ruža,
prekvitala...
Tá, čo jediné len mala,
všetko, všetko z lásky dala,
ani za tým neplakala,
neplakala.

A ten ľahký, dať čo váhal
za to drahé, ktoré zhabal,
predsa potom horko plakal,
horko plakal...

Neveril, a neveriaci mnohé skúsi...
Srdce rozbil v drobné kusy,
ale život – žiť sa musí
pre človeka...

Letia, letia divé husi
do ďaleka...

Balada o smutnej panej, ktorá umrela

Za hory už zapadalo
slnko rudé, slnko srudé,
V stromoch s bázňou šepotalo:
čo nebolo, azda bude,
azda bude.

A do ruda pláli strechy,
pláli strechy.

A vábili spásou hriechy,
zvodné hriechy.

Dvoje mocných rúk sa chvelo,
jemne chvelo.

Dvoje rúk by všetko, všetko
oželelo.

Hrešiť...? – Preds', len málo sily,
málo sily!

A tie hriechy tak vábili,
tak vábili!

Jedno srdce rozumelo (zatriaslo sa
jako lístie):

že je preto také smuté, že je čisté,
že je čisté...

Askéti

Bez nehy vychodia mesiace večerov chladných.
S ľadovou prísnosťou tratia sa dennice
v mlžinách ranných.

Vymizli spomienky zimnične zvlnených minút.
Vášnivým plápolom nemôžu srdcia nám hynúť.

Ženy nás klamali i múdre i hlúpe spôsobom
tvrdým.
Zbytočno pomstiť sa na hadoch askétom hrdým.

Kamennú askézu nežli sme chytili do svojej moci,
ťažko sme trávili veľký pôst žiadostných nocí.

Kamennou askézou nežli sa krotila krv naša vrela,
leptavou ľútosťou duša nám deň čo deň mrela.

Dnes sme sa už spokojní, samota žiadneho smútku
už nemá.
Minulosť mŕtva je, budúcnosť prázdna a nemá.

Okolo v šír a diaľ stelie sa step holá, nahá...
Na stĺpoch stojíme, potulné vetrisko
telo nám šľahá.

Eremita

Pustovník šedý v temných sosnového lesa
si trdne žijem s nádejami malými.
Tie trávi oheň, niektorú keď spáli mi,
sám umieráčik na rászsoche rozhúpe sa.

A hlások nariekavý horou dlho kvíli,
zvest' nesie všetkým, čo sú so mnou zbratení
tu v hustej, tichom zapadanej zeleni,
kde havran zmiera, čo už lietať nemá sily.

Dnes poslednú už nádej bojzljivo chránim
na oltárikú pod javorom rozpáraným,
kde trúchla večná lampa červenkavo kmitá.

Až dohorí, tu všetci so mnou zbratení
zvest' budú tušiť v toto zhaslom znamení:
– Hľa, bez nádeje umrel súdruh-eremita.

Noc

Je nutné myslieť, neodvratne nutné!
Lebo veď už sa
Blíži tíško, bez šumotu, zo všetkých strán,
zhora i zdola,
s istotou neodvratiteľnou, práva ako prírodný
zákon. A nemôž' ujsť pred ňou, nemôž'...

Blíži sa čierna, strašná noc! Niet spôsobu
odohnať ju.
Rozsvietiš všetky svetlá – tým väčšia istota, že
je už tu. Zhasíš – vrhne sa na teba, obklúči ťa,
jako Dolores inferni. Och, nemôž' ujsť, nemôž'!

Blíži sa a začne trhať ducha, mozog i srdce
zdedenými vinami mnohých storočí. Duch žízni
po svetle,
chce mať istoty – aspoň istoty stredovekého
ľudstva:

vieru (och, vieru, akúkoľvek vieru),
a mozog zláme mu krídla večnými
pochybovačnými invektívami.
A srdce bude plakať, bude...

Nemôž' ujsť, nemôž', je nutné myslieť ďalej,
neodvratne nutné!

Ja

Je nutné myslieť, neodvratne nutné! Myslím...
Ó, predsa nemôž' ujsť, nemôž', chytím sa všade.

Mať iba mozog zvera – nechtyl bych sa! Môj
mozog však zapálený je podivným ohňom a on
svieti na všetko. I na svoju úbohosť...

Oheň, óch, oheň! Načo len horí? A keď už horí,
prečo nekmitá kahančekom nevedomca, alebo nesrší
iskrou fanatika?

Nemohol by pláť modrým svetlom nevesty Pánovej!

Ó, keby lial aspoň umrlčí svit pokoja brahmínovho,
alebo fosforeskoval desným klúdom kňaza Šivovho!

A konečne mohol by sa jagať i gagátom diavola...

Ale nie: iba chaos všetkého toho, dusná neurčitosť,
šíra rozptýlená šedá hmla...

(A to som ja, i ty, pokrytče.)

Už nad vodami

Už nad vodami ranné vetry viali
a veľké hviezdy bledli, do vôd zapadali:
môj člnok ešte predsa prázdny bol...
Nik plachtou nepohol,
nik plachtou nepohol.
Ó, prečo, prečo?!
Až ráno, keď už slnko slávne na výšiny vŕchodí
a sinavo sa lesknú veľké čierne vody,
ja k veslu sadol som samotný, sám a sám.
S otázkou pozrel som k mlčiacim nebesám.

Stesk

Dnes tichý som a chabý, jaksi bez nádeje.
Tak náhle spomnel som si na ďaleký domov,
tak náhle spomnel som si na stest plachých očí.
Snáď preto tichý som a jaksi bez nádeje.
A slnko chlácholivo svoju večne mladú pieseň peje
v záhrade, po poli, po horách.
Po ceste spieva ju,
kde mladý topol, vyschnutý, bojácny a holý
vypráva, že už trápne nič viac nezabolí,
po lúkach, potok kde vrbinou jasotne beží,
bujare, bujare svieži,
podobný tomu v čiernych rodných horách,
kde moja mladosť mŕtva v bielom na pažiti leží.

Hostia

Zdvorile, s mystickou bárs bojácnosťou,
privítal som si predsa svojich čiernych host'ov,
čo z diaľnych krajín prišli, chmúrni,
so žaltármi pod pazuchou.

Obradne každý rukou bielou, vyziablou a suchou
vzdal poctu pred ikonou práchnivého môjho domu
a s úklonou až po pás (mne snád', a či komu?)
prevážne usadil sa k rodinnému stolu.

A dávno zabudnutý chorál začali pieť
zo žaltárov spolu

hlbokým, prísny m basom – tvrdá kási nôta
o trpkom ovocí, čo rodí strom života,
o stave matky zeme, v jakom na počiatku bola,
o trikrát kľiatej túžbe hada diavola...

A potom zobrali sa chmúrni (pre úsmevy
tých, čo si nikdy netrúfali prijať z jablák ženy Evy),
vraj o rok že sa znova v tieto strany vrátia
návštevou ku tým, ktorí sú im blízki jako rodní bratia

– – –

Eunika!! Kde si?... Na obzore jede za druhým sa tratia...

Tak nedočkave...

Tak nedočkave čakal som!... Posledná zora hasla,
vetry sa hôrne silnejšie prebúdzali
a luna, spoza hôľ ustrašene vyšlá,
po vodách zarastlých močiarov bojácne sa triasla,
keď tá, ktorú hľadal som, konečne váhavo prišla.
I pustil som ju radostne do svojej duše privrených dverí,
lebo tú čakal som, ľudsky čo vo mňa od počiatku verí,
a ktorá nábožne, bez zázrakov hlboko tuší,
že prichádza slávnostný boží hod uzdravených duší.
Až zavrú sa za ňou mojej duše pevne kované dvere
viem, že sa pokojne utvrdí v pravoslávnej viere
a piť bude víno z mojich bohatých vinobraní,
čo zázrakom dozrelo, akoby na svatbe v galilejskej Káni.

- - -

Než luna zasvieti v doline na druhej stráni
a vetry utíchnu,
tá ktorá v dôvere prijala mystickú moju vieru,
s údivom uvidí z mŕtvych vstať Jairovu zosnulú dcéru.

Len tebe

Len tebe, ktorá v temných tuchách bývala si,
v hmlách snov sa časom blyskla jako meteor,
vždy duše mojej smutný, mlčanlivý chór
oltára čierne staval pre obetné vázy.

Však v trúchlej, vážnej noci nikdy neplála si,
jak luna striebrom bielym, tmavým na oltár
obetí mojich nesklonila bledú tvár,
a chorá duša moja lkala, zúfala si.

A predsa mojich úrod najzlatejšie klasy
a srdca môjho najrudejší nach
pre teba zreli v obeť zápalnú,

z nej vône tymiánu k tvojim vlasom ľnú
a modravý dym u nôh sa ti plazí:
v hlbokých svietiŝ mojich temnotách!

Ty si ich videla...

V hľbokej, neklúdnej noci svietili oči.

Svietili modravo zažnuté oči.

A bolo pozde už, a mne tak zdalo sa,
že ty si ďaleko na šírom mori...

Prečo tak zdalo sa? – Na šírom mori!

Ó, či si počula, more jak chorál môj rvalo,
vietor jak vo sťažňoch plakal mojím bôľom?

Ó, či si počula? – Plakal mojím bôľom!

Z oblakov letiacich na teba pršala túha,
horúca, horúca po tebe túha!

Ó, čiš' ju cítila? – Pršala premárnená túha!

A v hľbokej, neklúdnej noci svietili oči,
na teba svietili zažnuté moje oči,
a jako bludičky leteli za tvojou loďou...

Ó, tys' ich videla!! – Leteli za tvojou loďou...

Hôrne kvety vädnú

Sme skromné dary tvojej skúpej rodnej zeme.
Náš pôvab dozrel v lúčoch jesenného tepla,
kde v čistú bel' a zeleň žiara nenatiekla –
purpurným nachom horieť nikdy nemôžeme.

Nás poslala sem tklivá, krásna detská viera,
sme symbolom nádeje a bielej nevinnosti,
a váza tvoja, ktorá naše telá hostí,
je trúchlou rakvou toho, v cudzine kto zmiera...

My zriekli sme sa toho, čo nám bolo sväté,
bo nevrátiš nás nikdy v zem, z ktorej sme vzaté,
preds' reptať nebudeme, že sme márne žili:

my pre dievčiu sme lásku žitie položili
a jako ona vrelým nachom – v ohni vzpláme...
Adio, ďaleký les, my ťa spomíname!

Sonet

Len stromy práchnivé, kde pavúk nitky pradie
a úhor vyšľahaný ohnivými biči,
kde semä zasiate už nikdy nevyklíči,
kde havran na zomretí starú hlavu kladie

a ticho straší trúchle, v zborenom sťa hrade,
kde echa nevyvolá veselý ret ničí,
len v dierach plesňou zašlých občas zlostne syčí,
za bezmesačných nocí, smutné plemä hadie.

A mladé nohy tvoje majú chodiť tade?!
A smiech tvoj veselý jak smiechy malých detí,
čo ukryli sa kdesi v bujnom vo viničí,

zaznievať bude tam sťa kvetnej na záhrade?
Ó, smiech tvoj zlorečené ticho nevysväťí
a úhor sírou zbitý mladé nohy ničí...

Dnes zore...

Dnes zore nad obzorom jaksí rýchle zhasli.
Snáď vyjde mesiac bledý, obveselí...
Len čo sme si to vtedy rieknuť chceli,
keď sa nám hlasy príliš trpkó triasli?!

A v oči sme s otvorene nazrieť chceli,
však príliš úzke, príliš chladné boli...
Čo je to za stesk, ktorý viacej bolí,
keď mesiac vyjde rudý, neveselý,
keď trbliece sa inovať?!

Iskriac jagala sa inovať,
keď veľké hviezdy plno, chladno vzpláli
a mesiac vyšiel v tmavorudom žiali.
Och trpkosť, ktorá v nemých srdciach páli,
kde vzali sme, a kam ju dať?!
Tak ostro iskrí inovať! – – –

Život

Som vo znamení pokoja,
preds' zvem ťa, Život, do boja
od ranných do večerných zôr,
pre krásnu dcéru čiernych hôr.

Ó, Život, hore! Stroj sa, stroj,
osedlaj koňa, čisti zbroj:
než v údolí sa zvečerí,
čakám ťa, Život, v pancieri.

Až hmla sa stratí z údola,
mňa, Život, nikto nezdolá,
a než sa celkom zvečerí,
tam ležať budeš v pancieri

ty – lebo ja, ty – lebo ja...
Volám ťa, Život, do boja
od ranných do večerných zôr,
pre krásnu dcéru našich hôr!

Dnes

Je milostivé ráno, svetla plné ráno,
a čakám ťa, kde naše modré jedle hučia.
Ó, prídi povedať mi tiché svoje: Áno!
Dnes vtáci mláďatá si žitiu spievať učia.
Dnes para v doline zvlášť mäkko onežnela,
snáď trpkosť zo srdca ti dneska vyprší.
Než skape z ďatelinísk ťažká rosa biela,
tam budem čakať teba, v modrom návrší.

Otrok

Som ten, ktorému v uši znela pieseň matky – otrokyne.
Tá pieseň z mojej duše nikdy, nikdy nevyhynie.
Tak smutno znela, divným bojazlivým bôľom
sa tíško niesla naším úhorovým poľom,
až chytila sa v detskej trasúcej sa duši.

Som ten, čo dozrieval pod bičom otrokára,
pod bičom, ktorý nestrábené rany denne znovu pootvára,
že žiadna z nich sa nikdy, nikdy nezahojí.
Môj chrbát skrivený už narovnať sa bojí,
no v skopenom zraku posiaľ skrytá iskra horí...

Som ten, čo čaká na ston poplašeného zvona,
bo ťažko zhynúť otrokovi, pokiaľ pomstu nevykoná.
Až potom vystriem chrbát, rumeň sfarbí líce.
Dovtedy sadiť budem stromy, z ktorých rastú šibenice...

Ó, smutno znela pieseň matky-otrokyne!

Otcova roľa

Pokojný večer na vršky padal,
na sivé polia.
V poslednom lúči starootcovská
horela roľa.
Z cudziny tulák kročil som na ňu
bázlivou nohou.
Slnko jak koráb v krvavých vodách plá pod oblohou.

Strnište suché na vlhkých hrudách
pod nohou praská.
Zdá sa, že ktosi vedľa mňa kráča –
na čele vráska,
v láskavom oku jakoby krotká
výčitka nemá:
- prečo si nechal starootcovskú pôdu?
Obrancu nemá!

Celý deň slnko, predsa je vlhká
otcovská roľa.
Stáletia tiekli poddaných slzy
na naše polia,
stáletia tiekli – nemôž byť suchá
poddaných roľa,
darmo ich suší ohnivé slnko,
dnes ešte bolia.

Z cudziy tulák pod hruškou stál som
zotletou spolu.
Poddaných krvou napitá pôda
domov ma volá...
A v srdci stony robotných otcov
zreli mi v semä...
Vyklíčia ešte zubále dračie
z poddaných zeme?

Baníci

Démon kýs' škaredý, chvost vlečúc po zemi,
ko mne sa priplazil, do ucha šepce mi.

Noc bola hlboká, svetlá už nepláli:
plamenný zrak jeho vo tvár mi okáli.

Krídla jak netopier za väzy poskladal,
tigrovsky zahnutým jazykom vykladal...

O zlate hovoril, o drahých kameňoch,
čo zrejú pod zemou v modravých plameňoch.

Štôlne mi predstavil, čo vedú k pokladom,
múdneho baníka dával mi príkladom:

jak ľahko doloval za podpis jediný,
jak sa mu korili mestá i dediny...

O striebre zmienil sa, o bielom jagote,
chválil si triumfy na vrchu Golgote...

Presviedčal, skúmave dlaň kladúc nad oko:
že naše poklady príliš sú hlboko,

pod vrstvou pravekou, pod vrstvou zo skaly,
že v rudých plameňoch doposiaľ nezrali...

že nieto baníkov s tvrdými dlaňami,
že miesto boha sa zmiluje nad nami

a dá nám bohatstvá a dá nám vavríny
za naše mestečká, za naše dediny...

Skrčil sa čierny hosť, krídla si lipkavé
popravil a čaká, a čaká skúmave...

Čaká už sedem liet, s úžasom hľadím naň,
denne jak makáva, tvrdne-li moja dlaň.

Čakáme... Ôsmy rok prichádza na radu:
ja čakám súdruhov, on čaká na zradu...

Ja čakám slobodu, poklad môj jediný,
pre naše mestečká, pre naše dediny.

Obzorom kmitli sa červené plamene:
„Banícke chorále počujem, Démone!“

„Idú už, apage! Idú už čakaní,
kahance rozžaté, za pásom čakany!“

Ranný vzduch chveje sa dupotom ťažkých nôh:
„Baníci do štôlne! Baníci, daj zdar bôh!“

Naježil riedku srst', okále zapláli,

tigrovským jazykom zareval do diali.

Je nutné...

Je nutné, nutné poznať vás i seba!
Tie výsmechy, tie jedy lži,
tú trpkosť, ktorá v duše z neba
namiesto manny naprší...!

Už zbytočne je klamať starou lešťou!
Váš dnešok biedou žobráka
sa vlečie kamsi fádnu cestou,
a cesta všadiaľ rovnaká.

Je márne hľadať k vašim srdciam dverí:
už nič viac do nich neláka,
v ten Eden nik už neuverí,
kde úbohosť čnie žobráka,
kde svetlých citov na cimiteri
sto vzdorov chmúrnych huláka...

List slečne Ľ. G.

Driev ruka zošitok než zbalí,
čo, drahá, ste mi doposlali,
bych nazrel v plody duchov našich
od pera, napíšem Vám riadky dva-tri.
Nie také, čo v nich oheň túhy vatrí
kás' vášeň, že až „v popol spáli krv“ –
nie, viete, spod mojich že brv
nestrká pohľad nikdy také rohy –
ja píšem tak len, ako mnohý
by písal priateľ lebo brat.
– „Priateľstvo“ ide ko mne vyžobrať...
motýľom lietať kveta ku kalichu...

Ó, viem ja! vtáčku; túžbu tvoju lichú
môž' prezrieť ako plachtu z organtínu...
ty nechytíš ma... to si musíš inú
a nie mňa vybrať ku zábave...

Viem, toto skrsne v Vašej hlave
(hlavičke chcem rieť isto-iste),
ak vopred súdiť chceli by Ste,
nevediac, diaľ čo píšem v svojom liste.
Driev tedy ruka než ho zbalí
– zošitok úzky, tenký, malý –
chcem ďakovať Vám starého dľa mravu
že spomneli Ste na Timravu
a vrhli na ňu hrst' lesku –
Bál som sa, veruže, už stesku
i od nej.

(Taký stesk mňa páli,
jak ostne čo by popichali
– bujnejšia a žravejšia príhľavy –
mi lesklé temä lysejšie hlavy.)

A stesky u nás tečú tokom;
nám v golier ovšem. Jako žaratokom
nás páli Titan, drahá, šedá hlava
– Vy viete, myslím Hviezdoslava –
čo jednou veľkou chybou blýska:
že u nás stála jej kolíska...
Nám malým nač' i taký veľký?
Kto pochopí ho? My? – tak chytať lelky,
nie hore stúpať k štítu Himaláje –
pre takú výšku hrud' nám primalá je!

My u korbeľa sme len chlapi
a pred Cigánom – za väz drapy –
zvýsknuť vieme. Pravda istá,
že nezatieni ani Pišta
nás v pohulánke, čo by z Debrecína,
no ruky pritknúť k práci – otázka je iná.
Krok držať s osvieteným svetom,
pachtiť sa trochu vyšším letom,
trudiť sa v plodnom, rozvážnom potu,

šať haliť duše za žobrotu,
rozšíriť obzor svojho hľadu:
to nie je pre nás, „Slovač mladú“,
to „temperamentu“ nie značka,
hodí sa leda pre „Čecháčka“ –

– – –

A „starých“, ktorí niečo znali,
je v poriedku už, húfiec veľmi, veľmi malý...

No nemyslíte, že ja sám som iný,
nie, ja som tiež z tej istej hlíny,
len pomiešanej s troškou piesku,
a preto cítim osteň toho stesku.
Hej, keby ja bol tuhá žula-skala,
už Hviezdoslavu pyramíd by stála
– pomníkom stálym, jak mám boha v viere,
stálejším kovu, perennius aere –
géniov sveta v nesmrteľnom rade.

No takto – trpieť musím ostne-stesky,
hoc ryjúc srdce jako bralo blesky
za búrnej noci poblíž rodnej mojej viesky...

Vy pamätáte a snád' dávnu našu vpravu:
ja mienil, zabúdať i na Timravu
je hriechom tiež, čo odpustiť sa nedá
– hlupáčikom, ako my sme leda –
a túžbou mne že bolo stálou
spomienkou aspoň odmeniť ju malou.
Hľa, preto ďakujem Vám, milá,
že túžba sa mi vyplnila!

Hej, túžob mám ja ešte moc a moc,
no o tom potom, teraz idem spať,
veď už je pozde, preto: Dobrú noc!

Doma

Ja ďakujem vám, ľudia, veci, všetkým,
jak z detstva rozpomienkou ostali ste v duši?
I tebe, malá vieska s dobrým rodným domom
(môj rodný dom, už v cudzej si mi ruke!),
i tebe, biela túreň s hlaholivým zvonom
(tak často zvonieval som, všakver, na večiereň!),
i tebe, šumná lipa medosladkej vône
(ó, starý dobrý známy, jak si ošarpaný!),
i tebe, dumná hudba v hája temnom lone
(už neznieš bájne, ako kedys" v detské uši!),
a tebe zvlášť, rátaj na úhore sivom
(och, z ťažkej tvojej ruky sladký chlieb som jedal),
i tebe, dlhá tráva s nemým, vážnym kyvom
(kam podeli sa sny, čo budila si v hlave?),
a tebe v čiernom rúchu taktiež, stará žnica
(dnes ešte rád bych počul tvoje prípovedky),
i tebe, mladé dievča rumenného líca
(ó, znal som také líca – príliš skoro zbledli!),
i tebe, čerstvý vánok na zvlínenom žite
(preč' nechladíš už moju rozpálenú hlavu?):
že kráslite to moje krivoľaké žitie!

Kritikovi

Pozdravenie, drahý baťko!
Odbavme vec scela krátko:
nechcem znieť jak zvon olova,
nehromadím hluché slová;
nech kto jak chce o nich húta,
na každom je krv prischnutá,
srdca môjho krv prischnutá...!
Áno, áno!

Kritika

(Z reči v nížinách)

Boli, čo v chrámoch hovorili,
a boli, čo v chrámoch poslúchali.

Blahoslavení sú, ktorí hovorili
a nepovedali viac, než čo povedať mohli
vo dňoch sviatočných.

Spasení budú tí, ktorí nepovedali všetko,
čo vedieť sa domnievali,
a zatratení, ktorí hovorili viac,
ako povedať mali na dni sviatočné.

Nebude odpustené takým,
ktorí boli povolani hovoriť Slovo posvätné,
ale mlčali v čas Hodov božích,
a beda všetkým, ktorí nemali hodín sviatočných
a bez bázne chodili hovoriť do chrámov Slova.

A blažení sú tí,
čo v chrámoch zbožne poslúchajú Slovo posvätné
a vídajú záblesky Jeho.

DOSLOV

Ivan Krasko

Básnik slávneho „Detvana“ Andrej Sládkovič sa krátko pred svojou smrťou zamyslel nad osudom a nad budúcnosťou slovenskej poézie a povzdychol si: „Beda nám, otcom nemých detí“. To preto, že v tom čase medzi mladými, čo hoci aj verše písali, nevidel skutočne rodeného básnika, ktorý by preberal a rozmnožoval dedičstvo starých. Lebo Sládkovič hlboko chápal, že pravý povolaný básnik v národe je ako srdce v tele, vie precítiť, verne poňať a často i vopred vysloviť, čo sa deje v hĺbinách ľudských duší, čím ľudia trpia, po čom túžia a čomu sa radujú, čím ľudská spoločnosť i národ žije, v čom a ako napreduje, alebo ako má napredovať. Sládkovič vedel aj to, že keď pravý poeta úprimne vyslovuje svoje osobné túžby, radosti, žiale a úsilia, ešte i vtedy hovorí za mnohých zo svojho pokolenia a prepožičiava im jazyk na vyslovenie toho, čo sami myslia a cítia.

Sládkovič umrel krátko predtým, ako sa v gemerskej dedine Lukovištiach narodil roľníckym rodičom Bottovcom syn Ján, náš národný umelec Ivan Krasko.

Sládkovič mal pravdu. Skoro za ním odišli ostatní veľkí literárni tvorcovia-vrstovníci, Janko Kráľ, Ján Botto starší (staromládenecký príbuzný Ivana Krasku), Samo Chalupka, pred ním Kalinčiak a Ľudovít Kubáni, a poézia sa nadhlo ocitla v hluchote a nemote, kým sa neohlásili noví, skutoční básnici na čele s Hviezdoslavom.

Keď dávali rodičia mladého Bottu – budúceho básnika Ivana Krasku do škôl, boli už všetky slovenské gymnázia zahubené (krátko pred Bottovým narodením), a tak sa mladý žiak trápil päť rokov v maďarskom a maďarizujúcom gymnáziu v Rimavskej Sobote (s výnimkou jedného roku súkromného štúdia u farára Bodického v Pondelku). Feudálnym rekreačným vládcom Uhorska veľmi záležalo na tom, aby Slovákovi vzali všetky zdroje vzdelania, úspešného len v materinskej reči. Nadutý zvolenský podžupan Grünwald vtedy cynicky vyhlásil, že najľahšie ovládnu Slováka, ktorý ostane bez vzdelania, „Slováka na hnoj“. O stredných maďarských školách povedal, že môžu účinkovať ako znamenitý stroj, do ktorého na jednej strane budú po tuctoch hádzať Slovákov, a na druhej strane budú z neho vychodiť už hotoví Maďari. Na osud ľudu nemyslel pritom nikto. Botto potom opustil maďarskú školu a išiel dokončiť stredoškolské štúdiá do Sedmohradska: na rok na nemecké gymnázium a na dva roky na rumunské.

Najbližšia rodina chcela zatiaľ natrvalo udržať Bottu v priemyselnom chemickom podniku v rodnom kraji. Vojenský dobrovoľnícky rok, strávený v tirolskom Tridente, pobyt doma (stavba mlyna a voskárne Bottovho príbuzného, pri ktorej pomáhal ako dozorca), oddialili jeho príchod do Prahy, a štúdium chémie až do jesene roku 1900.

Praha znamenala pre Bottu celkom iný svet. Tu pocítil, aké je to šťastie, keď má národ svoje školy, až po najvyššie, vo svojom rodnom jazyku a navzdory rakušiackym predpisom vedené i v demokratickejšom duchu. I mládež tam bola z veľkej časti iná, lebo neprichádzala na školy len z panských tried alebo s panskými predsudkami, ale už i z ľudu, ktorý sa nemusel báť, že sa mu odrodí rečou i dušou. Pozoroval to najmä v študentskom odbore Československej jednoty, kde sa Slováci z pražského spolku „Detvan“ stretali najmä s mnohými moravskoslovenskými študentmi, ktorí boli prevažne z dedín. A stopy rozdielov medzi panským a nepanským štýlom života nachodil Botto neraz i medzi slovenskými študentmi, ale aj inde, a brojil proti nim. V básnickom liste, adresovanom neskoršie (1906) spisovateľke Ľ. Groeblovej, spomína trpko:

*My u korbela sme len chlapi
a pred Cigánom – za väz drapy –
zvýsknuť vieme. Pravda istá,
že nezatieni ani Pišt*

*nás v pohľanke, čo by z Debrecína,
no ruky pritknúť k práci – otázka iná.
Krok držať s osvieteným svetom,
pachtiť sa trochu vyšším letom,
šať haliť duše za žobrotu
trudiť sa v plodnom, vážnom potu - - -
rozšíriť obzor svojho hľadu:
to nie je pre nás, „Slovač mladú“*

Botto tu v jadre pochopil a ironicky vyjadril ten nešťastný uhorský „panský princíp“, ktorý od čias zemianskej nadvlády a samopaše naďalej udržiaval hlbokú priepasť medzi čiernokabátnikom a pracujúcim človekom z ľudu, panské opovrhovanie prácou, sebazvedelávaním a úsilím o nápravu sociálneho života – všetko to, čo sa šírilo medzi nami ako mravná skaza, ktorá upevňovala sily konzervativizmu a reakcie. Tu bol hlavný koreň zla, pre ktoré stála slovenská inteligencia osihotená a bez vplyvu medzi vlastným ľudom. (I maďarská školená vrstva bola, rozumie sa, v rovnakom položení, ale tam jej „činnosť“ nahrádzal brutálny, zlovestný župný maďarský aparát.)

V pražskom „Detvane“ si živo pamätali, že práve tam nedávno vzplanul silný odboj proti domácejmu slovenskému spiatčnícstvu ako v politickom, tak i v hospodársko-sociálnom a kultúrnom živote pod zástavou „Hlasu“ a hlasizmu, uplatňoval sa vo verejnom živote a hľadal si širšie pôsobenie v slovenských pomeroch.

Botto a jeho vrstovníci si začali viac a hlbšie všímať literatúru a jej potreby a tým väčšmi cítili zaostalosť domácich pomeroch. I slovenská poézia, ktorá dlho živorila v rukách mladších i starších napodobňovateľov, potrebovala obnovu, a Hviezdoslav, mysliac na poéziu, bol by si vtedy mohol vzdychnúť práve tak, ako kedysi Sládkovič: „Beda nám, otcom nemých detí!“ A onedlho sa čoraz častejšie zjavujú v časopisoch básne pod pseudonymom Janko Cigáň, ktoré hneď vzbudili všeobecnú pozornosť. Zuneli hlbokým citom, uplatňovali sa vážnosťou obsahu, vnútornou pravdivosťou a nástojčivosťou výrazu, úspornosťou a lahodnosťou slova a boli delikátnou spovedňou vzácnej hlbokkej duše. Ich spôsob podania, svieži a čistý, bol vzácny a nový a úspešne sa odlišoval od všetkého, čo sa ozývalo v slovenskej poézii po tvorbe Vajanského a Hviezdoslava. Áno, mladšia slovenská poézia prestala byť hluchá a mívka a smerovala k obnove, ta, kde sa z druhej strany začalo ozývať básnické slovo Janka Jesenského.

Ale v tom čase Ján Botto už skončil štúdium a keďže si nenašiel umiestnenie doma, stal sa inžinierom – chemikom v cukrovare v Klobúkoch a potom v Slanom. Tam na repovej rovine bez lesov, ďaleko za Prahou, mu bývalo tým väčšmi smutno za rodným Slovenskom.

Horúci prúd silnej, strhujúcej Bottovej poézie vyviera z trojakého zdroja. V prvom rade sú to ťažké osobné smútky. Básnik, nedôverujúc svojmu zdravotnému stavu po chorobe, ktorá mohla znamenať smrť alebo živorenie (začiatkom roku 1913 ochorel na pľúca v Slanom, kde mu škodili leptavé plyny pri výrobe kyseliny) v svojom vnímavom a citlivom svedomí dlhý čas zápasí a uvažuje o tom, či má vôbec nárok na osobné šťastie a na vlastnú rodinu, či smie so svojím osudom spojiť život druhej bytosti, alebo či sa má odsúdiť na trvalú samotu. V pochmúrnych, hlboko citlivých poetových básňach sa trasie nedôverčivá neistota o vlastnom osude, i pochybnosti o tom, či sa nenávratne nerozišiel – pre tú alebo inú príčinu – s drahou bytosťou, ktorá by mu pravou a jedinou družkou v celom živote. Takéto a podobné city a myšlienky obmedzovali jeho spoločenskú družnosť a robili mu jeho klobúčskú samotu ešte ťažšou.

Keď vyšla jeho prvá kniha básni roku 1909 pod menom Ivana Krasku (meno mu dal Vajanský podľa dediny Kraskova v blízkosti jeho rodiska), nenadarmo mala názov „Nox et solitudo“ čiže „Noc a samota“.

V tomto vydaní a v druhej novej knihe z roku 1912 pod titulom „Verše“ je celý rad jedinečných básní, plných sugestívnej moci a pochmúrnej čarovnosti, žiariacich ako rubín, čistých ako slza, ktoré vyjadrujú duševný básnikov stav s diskrétnou krásou a silou. Nachádzame tu mnohých „Askétov“, ktorí sa musia zrieknuť plnosti života, je tu „Eremita“ (pustovník) a iné, rovnako nástojčivé básne. Pristavme sa aspoň pri podmaňujúcom podobenstve básne „Hostia“ (v Prúdoch vyšla pôvodne pod názvom Návšteva.) Básnik tu víta vo svojom práchnivejúcom dome mlčanlivých čiernych hostí, s bielymi, vyziabnutými a suchými rukami, ktorí prišli chmúrne zďaleka so žaltármi, zasadli si k osamelému rodinnému stolu a hlbokým prísny basom zo žaltára zaspievali o „trpkom ovocí, čo rodí strom života“, ako tí, čo si „nikdy netrúfali prijať z jablk ženy Evy“, čo sa odriekli plnosti ľudského života. A odišli s odkazom, že navštevujú a znova navštívia tých, čo sú im v tom blízki ako rodní bratia - - -

Také sú slová básnikove, vyjadrujúce mohutným obrazom osud, ktorý mu mal byť údelom a z ktorého sa spovedal, aby prísnu umeleckou tvorbou uľahčil svojmu srdcu a duši. Ale do tohto mocného pásma sa začleňujú i básne, ktoré by sme nazvali spytovaním mimoriadne citlivého svedomia, básne plné výčitiek sebe samému i ľútosti nad tým, čo azda v svojich povinnostiach zameškal alebo nedodržel, a tiež možno i smútkom nad možnosťami v živote citovej oblasti, ktoré nechal márne uplynúť. Niektoré z nich napísal čiastočne akoby formou dialógov (rozhovorov) v tzv. baladách a zdali sa aj znalcom literatúry čímsi tajomným a nezrozumiteľným, ak si neuvedomovali, že tieto akoby rozhovory sú spredmetnením, zobjektivizovaním vzájomných rozhovorov vo vlastnom svedomí a duševnom živí.

Kraskovo básnické dielo má okrem osobnej horkej nôty hlboké korene v túžbach, úsilí a cieľoch, obrátených k vlastnému ľudu a národu a zameraných proti sociálnej nespravodlivosti, proti krivdám neslobody a zotročenia, a tu zuní jeho poézia žeravými, prudkými tónmi roztrpčenia a protestu. Sem sa mieša i pobúrená trpkosť nad tým, že i my sami si málo uvedomujeme vlastné osudové rozpoloženie a že naša chabosť a ľahostajnosť len urýchľuje nástup skazy. V nejednom prípade tu básnikove výstrahy a protesty berú na seba výrazové formy biblické, starozákonné, ale každý hlbší pohľad do jeho poézie odhalí, že ich základ a zmysel je politicko-sociálny, národne výstražný a burcujúci a že tu aj inde i liturgická výraznosť je ostro zameraná na naše ľudské, pozemské, civilné, právo a pravdu potrebujúce pomery tohto sveta. Tento aktivistický postoj poráža i nesprávne predstavy o údajnom Kraskovom pesimizme, ktorý by v svojom filozofickom zmysle musel znamenať popieranie, negáciu života a jeho pozitívnych hodnôt. Veď clivota a ťažká žaloba v Kraskovej osobnej lyrike až po tok 1912 je básnicky vášnivo zdôraznené a hlboko cítené zistenie, konštatovanie reálneho vlastného osudu v konkrétnych daných skutočnostiach, aj to len v jednej sfére. Kraskovi ako občanovi, synovi rodného kraja, členovi literárneho kolektívu, príslušníkovi ukrivdeného národa, je aktívna činnosť mravnou a sociálnou povinnosťou, je mu požiadavkou cti a svedomia. (Keby tu zavádzal kvantitatívny nepomer medzi týmito dvoma oblasťami tvorby, treba uvážiť, že osobný vybojovávaný citový zápas na ceste „z tieňov k svetlu“ viedol sa dlhé roky, kým ďalšia básnikova tvorba trvala s malou výnimkou sotva do prvej svetovej vojny.)

Aby sme si uvedomili nástup a ráz týchto Kraskových veršov, pristavme sa pri básni „Otcova roľa“ – básni o osude sedliackej pôdy medzi feudálnym pánom a nepánom. V tomto vzťahu napríklad Vajanský jednostranne nacionalisticky prijíma poddanský pomer k feudálovi, velebí koristníckeho zemského pána a prihovára sa v poddanstve slovenskému sedliakovi: Tento tvoj pán síce

*„... bil ťa bil,
Ale tvoj jazyk ľúbil, tvojím mravom žil.“*

Tu krajnému nacionalistovi neprekáža ani strašný sociálny útlak, lebo – ten sa deje po slovensky – no Krasku, naopak, hlboko poburuje tento pomer a v básni „Otcova roľa“ nášmu básnikovi prichodí, ako by na tej roli počul výčitku:

*„Prečo si nechal otcovskú pôdu?
Obrancu nemá!*

*Celý deň slnko, predsa je vlhká
otcovská roľa.
Stáletia tiekli poddaných slzy
na naše polia
stáletia tiekli - nemôž' byť suchá
poddaných roľa...*

A ďalej:

*Poddaných krvou napitá pôda
domov má volá...
A v srdci stony robotných otcov
zreli mi v semä...
Vyklíčia ešte zubále dračie
z poddaných zeme?"*

A básnik si želá, aby z utláčaných vyšiel odboj.

Treba sa zamyslieť nad dôraznými strofami „Baníkov“. Silná, sugestívna báseň v podobenstve, ako Satan pokúša slovenského človeka, aby za panské výhody zradil svoj ľud a rod a dal sa na stranu tých, čo vládnu, dávajú úplatky, výhody a majetky tým, čo zradne prejdú k nim. Otrase znejú pochmúrne verše tvrdej básne „Jehovah“. Celým náporom vôle, ducha, mysle a osobnej nástojčivosti chce básnik vystríhať svoje plemä, ktoré musí pochopiť a vedieť,

*„...že sa pripozdieva,
že z chmúrnej túrni poplašný zvon hučí –“*

a podľa starozákonného spôsobu hrozí trestajúcou rukou Jehovu bez milosrdenstva, aby to plemä strestal, keby sa nespamätalo.

A báseň „Otrok“? Je čosi až strašného v jej obsahu, keď básnik v hlbokom pohľade do slovenského osudu a do osudu mladého človeka pripomína, že od detstva mu vlastne znela v ušiach pieseň matky otrokyne a že spolutrpel pod cudzím jarmom. V horkosti i hneve túžil po pomste a nemôže sa dočkať signálu poplašného zvona, aby mohol zúčtovať s krivdou. A dovtedy? Dovtedy bude sadiť stromy, z ktorých rastú šibenice. I takto veľký básnik vyslovoval hnevливú nedočkavosť našej nečinnosti z posledných predvojnových rokov i potrebu nájsť niekde spôsob a oporu k činu v línii progresívnej vrstvy svojej doby. Ale vtedy – v rokoch pred Veľkým októbrom 1917 – ktože by bol u nás vedel vštípiť pravú vieru v blízku, ozajstnú silu ľudových más a proletárskej moci smerom k odboju? Nebolo medzi nami na Slovensku toho dejateľa, nebolo povedomia takej potenciálnej moci; a preto chýbalo práve to, v mene čoho sa dalo uveriť v blízkosť zvratu a víťazstva. Táto dôvera sa musela ešte len prebudiť a napokon zvíťaziť.

František Votruba

OBSAH

Nox et solitudo

Solitudo
Moje piesne
Balada
Balada o jednej milej
Romaneto
Plachý akord
Chladný dáždik
Už je pozde
Aminke
To dravé kúzlo časov zašlých
Prší, prší
Hľa, luna bledá
Na cimiteri
Na Nový rok
Pieseň
Pieseň
Balada
Stará romanca
Balada
Srdce moje
Šesť hodín
Topole
Quia pulvis sum
Vespre dominicae
Poznanie
Jehovah
Zmráka sa
Nad ránom

Verše

Ó, duša moja
Je márna prosba
Pieseň
Balada o smutnej panej, ktorá umrela
Askéti
Eremita
Noc
Ja
Už nad vodami
Stesk
Hostia
Tak nedočkave
Len tebe
Ty si ich videla
Hôrne kvety vädnú
Sonet
Dnes zore
Život
Dnes
Otrok
Otcova roľa

Baníci
Je nutné
List slečny L. G.
Doma
Kritikovi
Kritika
Doslov

Upload by Amy